

— Pregledni članak
UDK 355.02 (497.12)

Prilog proučavanju vojnog pitanja u slovenačkom programu civilnog društva

Zoran Milošević

Sažetak

SR Slovenija nudi Jugoslaviji novi identitet na temelju programa civilnog društva. U taj program uključeno je i novo viđenje vojnog pitanja u obliku koncepcije društvene obrane. Stavovi pomenute koncepcije ugrađeni su u tri oblasti vojnog pitanja: nacionalnoj ravnopravnosti, ekonomiji vojske i alternativnim pokretima.

»Dobra je muka koja nas povezuje i
loše je svako dobro koje nas razdvaja.«

(D. Radović)

Jugoslovensko društvo je kontinuirano zaostajalo (i dalje zaostaje). Svi pokušaji reformi ostvarili su se parcijalno (u manje važnim sferama) ili nikako. Kao odgovor (ili kao uzrok blokadi?) pojavljuju se programi za izlazak iz krize na republičko-nacionalnoj osnovi.

Do danas možemo reći da postoje takva dva programa: program civilnog društva SR Slovenije i državnog jedinstva SR Srbije. U programsku trku se uključuje i SR Hrvatska, i to ne sa svojim programom već priključivanjem slovenačkom.¹ Ostale republike i pokrajine vezuju se za savezni centar, koji na taj način jača i postaje treće »magnetno polje« koje svoju privlačnost zasniva na raspolaganju fondom za razvoj nerazvijenih republika i pokrajina, a usled bankrota nekih od federalnih jedinica.

Kad govorimo o programu civilnog društva SR Slovenije, važno je istaći da mu pogoduje i važeći ustav utemeljen na konfederativnim osnovama.² U ovakvim uslovima uticaj saveznog centra na republike i pokrajine je formalan, a neprihvatljive odluke republike mogu blokirati usled »prava« veta.

Program civilnog društva je kompleksan i obuhvata reformu svih sfera društva, pa i vojnu. Rešenja koja nudi u svom konceptu jeste predmet na-

¹ Opširnije, Zvonko Lerotić, Traganje za identitetom, DANAS od 2. 2. 1988.

² Vidi, Jovan Mirić: *Sistem i kriza*. CKD, Zagreb, 1985.

šeg interesovanja. Prvo pitanje koje se nameće jeste: šta je to uopšte civilno društvo? Drugo pitanje, koje se nadovezuje na prvo, jeste: kakva je koncepcija odbrane u programu civilnog društva?

U redovima koji slede pokušat ćemo dati odgovor na pomenuta pitanja, naravno bez pretenzija na konačnost sagledavanja problema.

1. Slovenački program civilnog društva

Da bismo shvatili šta je civilno društvo i kako ga zamišljaju u SR Sloveniji dat ćemo pregled njegovih varijanti.

Slovenački program civilnog društva »nudi Jugoslaviji novi identitet na temelju rascjepa države i društva, stvaranja civilnog društva i pravne države, tržišne ekonomije i mnoštva drugih alternativnih rešenja.«³ Ovaj novi identitet civilnog društva vodi poreklo iz srednjeg veka, a temeljitiju obradu izvršio je Hegel. Terminološka jasnoća i sistematska obrada problema njegova je zasluga. Marks i Engels su, također, dali svoje viđenje civilnog društva. Pod njim je Marks podrazumevao kapitalističku, odnosno buržoasku državu. A pod državom Marks podrazumeva oružje prisile koje se nalazi u rukama buržoazije.⁴ (O civilnom društvu Marks i Engels su pisali u *Nemačkoj ideologiji*, 18 brimeru te *Kritici gotskog programa*.)

Od savremenijih autora zanimljiv je posebno Gramši. On je pod civilnim društvom (*societa civile*) podrazumevao:

— područje koje se temelji na bazi određene ekonomske strukture, pre svega, sve nedržavne institucije (škole, univerziteti, časopisi, pozorišta, biblioteke, društva, političke organizacije itd, preko kojih važnije društvene grupe (klase) ostvaruju svoju hegemoniju (vođuću ulogu) u društvu. Političko društvo je razumeo kao organizaciju prisile.⁵ Značajno je napomenuti da se Gramšijeva teorija civilnog društva javlja u trenutku koji možemo nazvati »kriza demokratije« ili »pesimizam-u-vezi-sa-demokratijom«.⁶

U našoj zemlji problemom civilnog društva bavio se E. Kardelj sa poznatom teorijom samoupravnog pluralizma. Ovo je posebno značajno za razumevanje porekla ideja civilnog društva!⁷

Savremena socijalistička teorija varira problem civilnog društva u tri varijante.

³ Z. Lerotić, *op. cit.*, str. 12.

⁴ Vidi, Tone Hribar: Civilna družba, pravna država in legitimna oblast, *Nova revija*, 67—68/87, 1865.

⁵ Vidi, Tonči Kuzmanić, »Gramši: urejena družba kot civilna«, *Časopis za kritiko znanosti*, 103—104/87, 61—74.

⁶ Isto, 62.

⁷ Ideju civilnog društva prihvatio je veći broj naučnih radnika, političara i drugih. Njeni koreni su duboko usađeni u slovenačko društvo. U duhu civilnog društva je mislio i Stane Kavčič, čije shvatanje slobode ima podudarnu liniju sa današnjim shvatanjem slobode u civilnom društvu. V. *Časopis za kritiko znanosti*, 99—100/87, gde kaže: »Znam samo da su čovekova sloboda i savest primarni. Sve ostalo mora biti tome podređeno«. *Nova revija* i *Časopis za kritiko znanosti* već duže vreme donose radove koji tretiraju problem civilnog društva, najmanje jedan rad po broju, te časopis *Sodobnost*, a o sredstvima masovne komunikacije da i ne govorimo.

Prva varijanta jeste po uzoru na »postmarksizam«; ovdje je značajno istaći da se zaoštavaju važnosti razlikovanja između civilnog društva i političke države (i u socijalizmu), te da istrajava pri stvaranju od države *autonomnih i nezavisnih* sfera javnog života, koji se izražavaju, pre svega, u socijalnim pokretima i drugim oblicima spontanog rada. Ova se koncepcija nudi kao alternativa samoupravnom socijalizmu, mada daje i neka ista rešenja koja bi trebala biti novost, npr. radničke savete.

Druga grupa shvatanja problema civilnog društva jesu ona koja civilno društvo *izjednačavaju* sa samoupravljanjem. (Samoupravljanje također iznosi zahtev za ograničavanje vlasti i za područvljavanje svih ključnih sfera života. Zatim, samoupravljanje, ne samo u idejno-političkom smislu, zagovara razvijen sistem institucija sa širokom autonomijom društvenih subjekata. Samouprave institucije imaju, odnosno, stiču mogućnost za uključivanje u sve mehanizme odlučivanja, i dobijaju mogućnost kritike »izvana« i iznutra itd.).

Treću vrstu shvatanja civilnog društva i političke države u socijalizmu čine stavovi u kojima primarni značaj ima *razlikovanje* civilnog društva i političke države u strategiji izgradnje socijalizma. U ovoj koncepciji najvažniji deo jeste ostvarivanje *kontrole vladajućih* i uloga javnosti. Posebno negira shvatanje koje vidi u civilnom društvu alternativu ne samo etatizmu, već i socijalističkom samoupravljanju (isto kao i drugi »model«). Ovo treće shvatanje nije temeljitije artikulirano, te njegova obrada se može očekivati u narednom periodu. Suština njegovog shvatanja civilnog društva je bliža drugom »modelu« nego prvom.⁸

Elementi koji su važni za civilno društvo, a nisu dati u spomenuta tri elementa, još su:

- samoupravne aktivnosti, odnosno institucije na području udruženog rada (društvenoekonomski odnosi, zbor radnika i drugi oblici neposrednog samoupravljanja, radnički saveti, samoupravna radnička kontrola i sl.);
- samoupravno odlučivanje i odnosi na podlozi tzv. slobodne razmene rada, koji ima značajnu funkciju u individualnom i društvenom životu;
- u civilno društvo ubrajamo i porodicu kao osnovnu ćeliju društva;
- dobrovoljna udruženja građana i radnih ljudi najrazličitije asocijacije (udruženja i društva);
- *spontani pokreti* građana i radnih ljudi i, naravno, različita društvena kretanja (ekološka, mirovna, feministička i sl.), koja postaju legitimna, jer izviru iz opšte platforme rada Socijalističkog saveza radnog naroda i nadovezuju svoj rad na SSRN, odnosno SSO, sindikat ili neku drugu DPO.⁹

⁸ Zanimljivo je i shvatanje civilnog društva Slobodana Inića. On pod njim podrazumeva: 1. samostalnost društva u odnosu na državu, 2. država je u granicama zakona (pravna država), 3. otvorenost države za pluralizam interesa i otvorenost za društveno-narodno vladanje i različite oblike upravljanja, 4. država je slaba bez drugih partija (stranki) osim komunističke, te podrazumeva i komuniste i druge stranke, 5. državu bez Boga i Marksa itd. Vidi, Partija kot država, *Nova revija*, 69—70/88, str. 201—213.

⁹ Opširnije u: Adolf Bibić: »Civilna družba, politična država, samoupravljanje«, *Politološke teme* (grupa autora), Marksistički centar Univerze Edvard Kar-

2. Vojno pitanje u slovenačkom programu civilnog društva

Ideja civilnog društva ne smatra da je društveno angažovanje moguće samo kroz postojeće oblike organizovanja, te skida emocionalno-ideološku koprenu sa, dotad, nedotakljivih institucija. Vesna Pusić smatra da je razvoju ideje civilnog društva pridonela politička kultura njenih predstavnika,¹⁰ te da tolerancija na takvim osnovama jeste preduslov za otvaranje svih problema.

Tolerancija je skinula emocionalno-ideološki veo i sa, tradicionalno, tajnovitih pitanja vojske i odbrane. Konceptija »društvene odbrane« je proizvod programa civilnog društva, koja se nudi u zamenu za postojeću koncepciju ONO i DSZ.

Do stavova pomenute koncepcije se ne može stići direktnim putem, jer su oni izraženi kroz različite oblike u tri problemske celine: nacionalnu ravnopravnost, ekonomiju vojske i oblast alternativnih pokreta (mirovni, ekološki itd.).

Značajno je napomenuti i šta je koncepcija odbrane, bez pretenzija da u ovom konkretnom slučaju damo konačnu definiciju. Koncepcija društvene odbrane predstavlja društveno-političku i vojno-strategijsku zamisao o načinu organizovanja civilnog društva, te pripremanja i funkcionisanja istog i njegovih subjekata u odbrani civilnog društva i njegovih tekovina. Iz konceptijskih stavova crpi se daljna operacionalizacija ideje društvene odbrane u praksi. No, pođimo redom.

1. Oblast nacionalne ravnopravnosti: slovenački političari, naučni radnici i drugi već duže vreme kontinuirano postavljaju problem nacionalne ravnopravnosti. Oni problem vide, prvo, kao problem (ne)ravnopravnosti jezika u JNA i drugo, problem mesta služenja obaveznog vojnog roka.

Problem je načet pre donošenja novog ustava 1974. godine i nastavljen do današnjih dana. Istorijski gledano, ovaj problem je prisutan još od vremena kad je SR Slovenija bila van Jugoslavije, tj. pod okupacijom Austro-Ugarske carevine. U to vreme Slovenci su služili vojni rok u nacionalno homogenim jedinicama u tačno određenim gradovima (npr. sa područja Štajerske regruti su upućivani na obuku u Trst). Problem jezika u tom slučaju je bio problem oficira koji su morali znati i nemački jezik.

Po ujedinjenju u Kraljevinu SHS odnosno u Jugoslaviju službeni jezik u vojsci postaje srpsko-hrvatski. Zvanično se jezik zvao srpsko-hrvatsko-slovenački.

Najžešći kritičar jezičke (ne)ravnopravnosti (i svake druge) bila je KPJ. Svoje stavove o ovom pitanju KPJ je iznela u programu za selo, gde se kaže: »Protiv nasilnog posrbljavanja, za nacionalni jezik u školi, na sudu i u vojsci (ZM) u kraljevinama naseljenim Makedoncima, Slovincima, Albancima, Nijemcima, Mađarima . . . protiv služenja u vojsci Hrvata, Slovenaca, Crnogoraca, Albanaca itd. izvan njihovog zavičaja.«¹¹ Od navedenih stavova KPJ je kasnije »odustala«.

¹⁰ Disertacija kao provokacija, (intervju u povodu doktorske disertacije: Industrijska demokratija i civilno društvo), START, 25. 7. 1987.

U toku NOR-a i socijalističke revolucije znano je da su prve jedinice bile nacionalno homogene. Tek po prelasku Vrhovnog štaba u BiH počinje »mešanje« naroda i u jedinicama NOV. (Ovakvoj politici je pružan i otpor, naročito je podozrenje izazivalo prisustvo Muslimana u nekim jedinicama.)¹² Jezik na kojem se komandovalo je bio srpsko-hrvatski.

U Sloveniji je od početka NOR-a jezik u vojsci bio slovenački, kako za obuku, tako i za administraciju. Jedino su komande ostale »srpske« jer, kako kaže Janez Janša, te su navike ostale kod oficira i vojnika koji su služili vojni rok u Kraljevini.¹³

U toku II. zasedanja AVNOJ-a slovenačka delegacija je razgovarala sa drugom Titom i o ovom problemu. On im je tada obećao pravo na jezik u vojsci rekavši: »Jasno, sasvim jasno, vi ste slovenačka vojska, zato morate u njoj imati slovenački jezik u jedinicama NOV Slovenije«.¹⁴ Na osnovu ovog stava donesena je i odluka koja je ozvaničena u *Vestniku*.¹⁵

U posleratnom periodu formirane su mešovite jedinice u kojima jezik obuke i administracije postaje srpsko-hrvatski. J. Janša objašnjava ovakav postupak uticajem Sovjetskog Saveza, odnosno »svetlog uzora njegove Crvene armije«. Na VII. kongresu i 4. plenumu SKJ donešena je rezolucija koja je obavezala JNA da pri svojim radnim zadacima poštuje ravnopravnost jezika (*Službeni list SFRJ*, br. 20/69).

U Ustav iz 1974. godine unesena odredba o jezicima nije zadovoljila slovenačke političare. Neodređenost ustavne odredbe koja kaže da je jezik obuke u JNA »jedan od jezika naroda Jugoslavije«, omogućila je daljnu upotrebu srpsko-hrvatskog jezika.¹⁶ Zakon o ONO donosi novine, jer omogućuje da se u delu OS koriste jezici naroda i narodnosti. Tako imamo u štabovima i jedinicama TO upotrebu jezika većinskog naroda, odnosno narodnosti.

U duhu nezadovoljstva sa statusom slovenačkog jezika u JNA, savet za ONO i DSZ, Predsedništvo SSRN Slovenije 6. 6. 1983. godine upućuje dopis saveznom sekretaru za narodnu odbranu u kome ekspliciraju pitanja sporna za ostvarenje ravnopravnosti jezika u JNA. U tom dopisu predlažu se neka rešenja koja su i danas u opticaju.

To su sledeća rešenja:

1. nacionalno homogene jedinice ranga čete
2. da starešine JNA moraju znati više jezika naroda i narodnosti.

Ovakve jedinice mogu biti stacionirane i van matične republike radi potrebe armije (varijanta generala-potpukovnika Jake Avšiča). Istu varijantu

¹² V. Atif Purivatra: *Nacionalni i politički razvitak Muslimana*, Svjetlost, Sarajevo, 1970.

¹³ »Enakopravnost jezika v obroženih silah«, *Časopis za kritiko znanosti*, 91—92/86, 10.

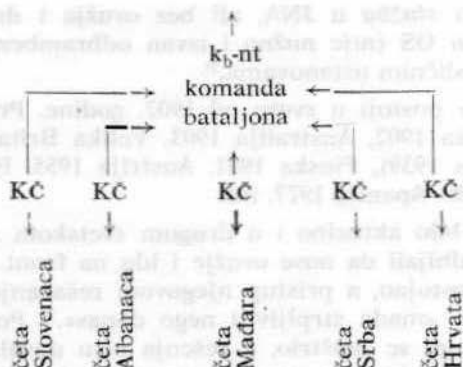
¹⁴ V. *Nova revija*, 50—51/86, 1149—1150.

¹⁵ *Isto*.

¹⁶ Interesantno je da članci koji obraduju ovu tematiku navode da je od stare Jugoslavije do danas jezik JNA *srpski*? Istovremeno se izostavlja (uglavnom) činjenica da je to jezik četiri naroda koji žive u Jugoslaviji, te upotreba zajedne varijante tog jezika.

u nešto skraćenom obliku predlažu i za amandman na deo Ustava o narodnoj odbrani.¹⁷

Po ovoj varijanti organizacija bataljona, s obzirom na nacionalni sastav, bila bi:¹⁸

Napomena: jezik u četi je nacionalni, a u komandama prema naređenju (verovatno s/h). Komandiri četa poznaju najmanje (u tom slučaju) dva jezika.

U okviru predloga daju se i inicijative da se oforme i nacionalno mešovite jedinice od po, naprimer, 5% pripadnika svake nacije koje bi obuku izvodile na raznim jezicima (jedna jedinica na slovenačkom, jedna na albanskom, jedna na mađarskom i sl., i sve to, napominjemo, sa mešovitim nacionalnim sastavom).

2. Oblast vojne ekonomije: Polazni stavovi za ovo pitanje jesu; prvo, da su OS Jugoslavije već dugo *samostalan* državni i politički subjekt, što se naročito izrazilo u novoj Jugoslaviji; drugo, moralni i materijalni autoritet nekadašnjeg vrhovnog komandanta druga Tita prenesen je na JNA; treće, veza između JNA i civilne političke vlasti ostala je na dva mesta: u kadrovskoj politici u najvišem vrhu, odnosno imenovanju oficira od strane Predsedništva SFRJ i u proračunu budžeta JNA.

Janez Janša smatra da se usvajanjem XXXI. amandmana omogućuje ona količina sredstava za JNA koja, po mogućnosti, ne zavisi od ekonomskog položaja društva. A ekonomska samostalnost jeste bitni uslov svake nezavisnosti. Ovakve amandmane Janša odbacuje i predlaže ugrađivanje ustavne odredbe kojom se propisuje ne više od 2% narodnog dohotka.¹⁹

Sta se dobija ovakvim ekonomskim položajem JNA? Prvo, JNA se miče kao značajan samostalni jaki subjekt u jugoslovenskoj stvarnosti i drugo, uz ovakav budžet brojno stanje armije se smanjuje.²⁰

¹⁷ Janez Janša: »Vojaško prašanje v novi ustavi«, *Nova revija*, 67—68/87, 1753—1760.

¹⁸ Postoji i »tvrda« varijanta ovog predloga da se vojna obaveza odsluži na teritoriji matične republike-pokrajine.

¹⁹ Janez Janša, »Vojaško prašanje . . .«, 1755.

²⁰ Ako, naravno, pretpostavimo da je sadašnja JNA jačine 150000 ljudi sa 5% od

3. *Oblast alternativnih pokreta*: kod nas se u ovu oblast ubrajaju mirovni, ekološki, feministički i dr. pokreti. Mirovni pokret je najjači i ima razrađenu koncepciju. Ključna pitanja koje je pokrenuo jeste tzv. civilno služenje vojnog roka, odnosno »civilna služba« sa dve varijante:

prva, *neoružana služba* u JNA, ali bez oružja i drugo, *civilna služba*, koja se odvija *izvan* OS (nije nužno i izvan odbrambenog sistema), obično u humanitarnim ili sličnim ustanovama.²¹

»Civilna služba« postoji u svetu od 1902. godine. Prva ju je uvela Norveška, zatim Švedska 1902, Australija 1903, Velika Britanija 1916, Sovjetski Savez 1919. (ukinuta 1939), Finska 1931, Austrija 1955, Belgija 1964, Francuska 1963, Danska 1980, Španija 1977. itd.

Ovo pitanje je bilo aktuelno i u drugom svetskom ratu, jer su ljudi iz skupine nazarena odbijali da nose oružje i idu na front. Kod nas je za vreme rata problem postojao, a pristup njegovom rešavanju bio je različit, od jedinice do jedinice, »mada strpljiviji nego danas«.²² Posle rata odnos prema ovoj verskoj grupi se zaoštrio, a rešenja nisu davala poželjne rezultate i došlo je do dogovora između armije i nazarena. Rezultat je bio, kako navodi Janša, naredba Generalštaba III. armiji (br. 265, 28. 10. 1960) po inicijativi druga Tita, kojom je određeno da se pripadnici verske skupine nazarena, kad jednom izdrže kaznu zbog neprimanja oružja, ne zovu više u JNA i na vojni sud. (Slična varijanta je usvojena 1987. godine, s tim što se po izdržanoj kazni pozivaju u vojsku na tzv. »neoružanu službu«.)

Rasprava o ovom problemu je završena stavljanjem političke tačke od strane Koordinacionog odbora za ONO i DSZ pri Konferenciji SSRNJ.

Predlozi za rešenje ovog problema (koji je u civilnom društvu legitiman) imaju sledeće modalitete:

- davati informacije takvim ljudima pre pozivanja na odsluženje vojnog roka o njihovim pravima,
- (mađarski primer) da lokalne vlasti (nivo opštine) ne pozivaju iste na *ponovno* služenje vojnog roka, i
- (primer Poljske) usvojiti obe varijante alternativnog, civilnog služenja« vojnog roka.

Ekologija i armija: kritika sa ekološkog stanovišta je znatno radikalnije od spomenutog civilnog služenja. Cilj ekologije je smisaon, potpuno produktivan život, rad i svet sa ispunjenim egzistencijalnim potrebama, sa zadatkom da se prestane živeti po zakonima tržišta, kapitala i vlasništva (donekle suprotno i samom civilnom društvu), život temeljiti na stvarnoj demokratiji, a sve je to moguće, smatraju ekolozi, ako se obustavi savremena utrka u naoružanju.

Kritika društva i rata zasnovana na ekološkim argumentima deli se u dva smera: prvi ukazuje na *posledice* ratova po okolinu čoveka, a drugi nudi *novi* koncept odbrane koji nosi naziv *društvena odbrana*.

²¹ Janez Janša: »Ugovor vesti in civilna služba v Jugoslaviji«, *Časopis za kritiko znanosti*, 97—98/87, 29.

Prvoj grupi argumenata pripadaju manje-više poznati stavovi o štetnosti upotrebe nuklearnog, hemijskog, biološkog i drugih oružja namenjenih uništavanju flore i faune te, nadasve, čoveka. Iskustva i primeri Japana su svetli aduti ekologije. Hubert Požarnik navodi argumente o katastrofalnim mogućnostima atomskih bombi. Jedna atomska bomba jačine jedne megatone (MT), na visini od 1800 metara iznad zemlje nad gradom Detroitom ostavila bi na mestu 500000 duša mrtvih, 600000 ranjenih, uništene bi bile sve kuće na površini od oko 300 km², a na površini većoj od 1000 km² biljni i životinjski svet osetio bi posledice radioaktivnog sevanja.²³ Sekundarne posledice su uništavanje minerala u zemlji, čime se onemogućava poljoprivredna proizvodnja, dolazilo bi do erozije tla, a u atmosferu bi se digao oblak praha od 50000 tona.

Socijalne posledice utrke u naoružanju su: prvo, stalno povećavanje izdataka za vojne potrebe. SAD su, npr., imale sledeće izdatke: 1973 = 145,2 milijarde dolara, 1976. = 131,7, 1979. = 138,7, 1982. = 169,6 mil. dolara;²⁴

drugo, odliv stručnog kadra (inteligencije) u vojsku i vojne projekte. Oko 500000 naučnika i inženjera i oko 60 miliona ljudi radi na vojnim projektima i za potrebe vojske.

Podaci koje navodi Hubert Požarnik govore da se sa svakom uloženom milijardom u vojnu industriju gubi 11600 radnih mesta. Vojska, npr, u Zapadnoj Nemačkoj raspolaže sa 1,7% površine ove države, u Sloveniji je to 5%, gde nastaju posebno velike ekološke štete. Nadalje, izvozom oružja povećava se napetost u svetu, osiromašuju zemlje uvoznici, povećava se nezaposlenost, onemogućuje se politika preobrazbe totalitarnih sistema (u slučaju izvoza oružja njihovim diktatorima) itd.

Za našu zemlju ovakva politika ima određene negativne učinke. H. Požarnik ih navodi sledećim redosledom: prvo, u višenacionalnoj državi, gde zbog velikih kulturnih i privrednih razlika *nema pravog bratstva i jedinstva* između naroda, vojska je *jedina sila koja može sprečiti dezintegraciju*; drugo, uloga vojske, posebno u totalitarnim i jednopartijskim sistemima, državama, jeste *disciplinovanje* građana i čuvanje političke, socijalne i privredne moći privilegovane vladajuće grupe; treće, kako je jedini cilj vlasti — vlast, onda je armija u ovakvim državama oruđe u rukama partije u njenoj bici za apsolutnu vlast, a iz toga sve drugo; četvrto, vojska u tom smislu ograničava demokratiju, sprečava društvene opite, ograničava autonomiju manjinskih naroda u višenacionalnoj zajednici i *onemogućava normalni prelazak iz totalitarnog u civilno društvo*.²⁵

Iz ovako radikalne kritike postojeće politike nudi se novi koncept — *koncept društvene odbrane*.

Osnovna odlika ove koncepcije je postavka o štetnosti bavljenja vojnim pozivom. (Eksperimenti i istraživanja su pokazala da su starešine i vojnici usled dužeg rada u armiji nenormalno poslušni i agresivni, što omogućuje manipulaciju njima.)

²³ »Ekologija in armada«, *Nova revija*, 67—68/87, 1765.

²⁴ *Der Palme Bericht*, Severin und Sidler, Berlin, 1982. (prema, Bojan Grbovšek: *Mirovni pokreti*, IIC SSO Srbije, Beograd, 1987, 50).

Uzor društvene odbrane jeste učenje Gandija i Martina Luthera Kinga. Bit ovakvog shvatanja jeste *da se odbrana oslanja na civile, a ne na oružane snage*. Društvena odbrana kao koncepcija ne potire pravo naroda na odbranu niti uči pasivnosti i kapitulaciji. Nadalje, društvena odbrana *nije dopuna, već alternativa vojničkoj odbrani*.

Koncept društvene odbrane, odnosno »*aktivne civilne neposlušnosti*« moguće je u uslovima verovanja, pomoći i lojalnosti između predstavnika vlasti, uprave, privrede i širokih narodnih masa. Nužno je, za koncepciju društvene odbrane, da se već u svakidašnjem životu skupljaju iskustva u nenasilnim akcijama.

Na osnovu iznetog ekolozi, tačnije ekološki pokret, formira određene zahteve (koji su bliski i zahtevima mirovnih pokreta):

- smanjivanje fizičkog opsega OS i paravojničkih formacija i *postepeni prelazak na društvenu odbranu*,
- imenovanje saveznog sekretara za odbranu iz civilnog sektora, civilnih struktura,
- skraćivanje vojnog roka,
- zabrana izrade, skladištenja i montiranja atomskog oružja,
- zabrana prodaje oružja,²⁶
- postepeno odumiranje vojne industrije i njeno preusmerenje na miroljubive proizvode,
- smanjivanje zemljišta namenjenog vojnim bazama, obuci i vaspitanju vojnika te ispitivanju oružja,
- zabrana predvojničke obuke i »reklamiranja« te veličanja vojske u školama,
- zabrana prodaje vojničkih igračaka,
- sistematsko vaspitavanje dece ka rešavanju konflikata mirnim putem, bez upotrebe sile,
- pravo na civilni vojni rok iz raznih pobuda,
- ravnopravni odnos osoba u vojsci i civila, npr. pred sudom,
- služenje vojnog roka na teritoriji vlastite etničke grupe,
- prestanak obaveznog boravka vojnika u kasarnama,
- slobodna politička i verska aktivnost svih na odsluženju vojnog roka,
- zabrana služenja vojnog roka ženama,
- maksimalni uticaj javnosti na vojni aparat i vojnoindustrijski kompleks i lagano smanjivanje uticaja vojnog lobija na političke odluke u državi,
- razvijanje sistematske javne kritike političara, naučnika i vojnih starijina koji hvale vojsku ili neko drugo područje, te uče daljnoj militarizaciji i naoružavanju,
- analiza celokupne političke i privredne aktivnosti države s obzirom na istinsku borbu za smanjenje napetosti u svetu.²⁷

²⁶ Oko tog pitanja dileme su formalnog karaktera. Požarnik navodi potrebu zabrane prodaje, a Janša smatra da treba zabraniti trgovinu njime, što bi se postiglo »aktivnom, miroljubivom *neutralnom* spoljnom politikom« (V. J. Janša: *Če ne bi klali prezgodnjih petelona*, intervju u 7D, 31. mart 1988).

Društveni koncept odbrane dobija na značaju kad se ovi argumenti pomnože sa izdacima za JNA koji *slabe* slovenačku privredu, te omogućuju vojnicima drugih naroda i nacionalnosti služenje vojnog roka u SR Sloveniji »što može imati presudnu ulogu za njenu (slovenačku, Z. M.) autonomiju«. ²⁸

Rezimirajmo: da bi se ostvario projekt civilnog društva u SR Sloveniji potrebno je rešiti niz pitanja, ali je *primarno* vojno pitanje. Kao parcijalni program jedne republike u sastavu SFRJ, on mora početi od slabljenja moći federacije da utiče na svoje federalne jedinice, i to slabljenjem najjačih tačaka. Kako vidimo, homogeniziranje jedinica je potrebno ne samo radi ostvarivanja ravnopravnosti, već i zbog sprečavanja da drugi narodi na tlu SR Slovenije interвениšu u korist federacije. Zato *treba otvoriti pitanje armije!* Ekonomsko slabljenje, te koncepcija društvene odbrane predviđaju postavljanje armije (JNA) na marginu događaja, u duhu Gramšijeve postavke o ostvarivanju »hegemonije« civilnog društva, a čak i u pitanju same odbrane, osnovni, glavni subjekt jesu civili, tj. »aktivna civilna neposlušnost« u krcaciji Gandija i Lutera.

Iz navedenih pokazatelja o mestu armije u civilnom društvu mogu se sintetizovati *stavovi koncepcije društvene odbrane*:

1. aktivna, miroljubiva, *neutralna* spoljna politika,
2. civilno društvo (SR Slovenija) ne priprema se za vođenje osvajačkih ratova,
3. u društvenoj odbrani važnu ulogu igra sloboda čoveka koja je ograničena samo slobodom drugog čoveka i njegovim pravima,
4. u društvenoj odbrani suprotstavljaju se agresiji na osnovi »aktivne građanske neposlušnosti«,
5. civilno društvo je osnovni nosilac borbe protiv agresora,
6. oslonac na sopstveno društvo je osnova rešavanja sukoba,
7. pripreme za odbranu se izvode u smeru sticanja iskustava za »aktivnu građansku neposlušnost«,
8. civilno društvo ne proizvodi i ne prodaje oružje,
9. služenje vojnog roka se organizuje po nacionalno homogenim jedinicama, sa tendencijom služenja u bližoj okolini boravka,
10. nije obavezna oružana služba u OS, već se usvajaju i varijante civilne i neoružane službe.

Bez pretenzija na iscrpnost i konačnost u izvođenju zaključaka, mislimo da su ovo *osnovni* stavovi čiji je izvor program civilnog društva u SR Sloveniji.

Zoran Milošević

*A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE MILITARY ISSUE
WITHIN THE SLOVENE PROGRAMME OF A CIVIL SOCIETY*

Summary

The Socialist Republic of Slovenia is offering a new identity to Yugoslavia based on the programme of a civil society. This programme includes also a new view of the military issue demonstrated in terms of a specific conception of social defence. The basic tenets of this conception are incorporated into the three areas of the military issue: national equality, military economics and alternative movements.